

Роберт Погосян,

аспірант Науково-дослідного інституту
публічного права

ORCID: <http://orcid.org/0009-0002-9995-2919>

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Наведено поняття та особливості захисту прав ветеранів війни.

Стверджується, що захист виступає частиною охорони, є його складовим елементом, але володіє поряд з цим автономним характером; по-друге, охорона може проявлятися у вигляді цивільно-правової, адміністративно-правової, кримінально-правової охорони, які мають особливий зміст та систему специфічних превентивних заходів, водночас захист характеризується можливістю застосування цивільно-правового, адміністративно-правового, кримінально-правового примусу; по-третє, кожному з названих видів охорони та захисту відповідає своя група публічно-правових інституцій, які призначені здійснювати діяльність у вигляді охорони або захист тих або інших прав чи їх сукупності. Аргументовано твердження, що права ветеранів війни ільш доречно використовувати конструкцію «охорона прав ветеранів війни», яка також передбачає активний захист у разі необхідності.

Зазначено, що ветерани війни – це особи, які брали участь у бойових діях, антитерористичних операціях та інших формах збройної боротьби із захисту Батьківщини чи в інших бойових діях на території інших держав, відповідно до міжнародних домовленостей, медичні представники, волонтери, інваліди-війни, ліквідатори диверсійно-терористичних груп, вояки УПА, миротворці тощо, які несуть фізичні та психологічні наслідки щодо участі у цих діях та потребують спеціальної підтримки й допомоги від держави.

Виокремлено такі ознаки поняття «ветеран війни»: участь військової особи в збройних конфліктах, бойових діях та інших формах збройної боротьби на боці України або інших дружніх країн; підтверджена участь військової особи в збройному конфлікті, бойових діях та інших формах збройної боротьби, що була здійснена відповідно до вимог законодавства; факт отримання поранень, контузій, травм або інвалідності внаслідок участі в збройних конфліктах, бойових діях та інших формах збройної боротьби (факультативна ознака); строк проходження служби в збройних силах, поліції, Службі безпеки України, Державній прикордонній службі України та інших військових формуваннях; підтвердження ветеранства відповідними документами (військовий білет, посвідчення про ветеранство, свідоцтво про поранення чи інвалідність тощо); потребують спеціальних пільг та підтримки від держави; введення спеціального обліку ветеранів війни відповідно до законодавства.

Ключові слова: права людини і громадянина, війна, військовослужбовці, адміністративно-правовий статус, державні гарантії, адміністративно-правова охорона, адміністративно-правовий захист.

Pohosian R.

Concept and features of protection of rights of war veterans

This article describes the concepts and features of protecting the rights of war veterans.

It is argued that protection is a part of protection, is its constituent element, but has an autonomous character along with this; secondly, protection can manifest itself in the form of civil-law, administrative-law, criminal-law protection, which have a special content and a system of specific preventive measures, at the same time, protection is characterized by the possibility of applying civil-law, administrative-law, criminal- legal coercion; thirdly, each of the mentioned types of protection and protection is responsible for its own group of public legal institutions, which are designed to carry out activities in the form of protection or protection of certain rights or their combination. The statement that it is more appropriate to use the construction «protection of the rights of war veterans» for the rights of war veterans, which includes active protection if necessary, is argued.

It is noted that war veterans are persons who took part in hostilities, anti-terrorist operations and other forms of armed struggle for the defense of the Motherland or in other hostilities on the territory of other states, in accordance with international agreements, medical representatives, volunteers, war invalids, liquidators subversive-terrorist groups, UPA soldiers, peacekeepers, etc., who bear physical and psychological consequences of participating in these actions, and need special support and assistance from the state.

The signs of the concept of «war veteran» are distinguished: the participation of a military person in armed conflicts, hostilities and other forms of armed struggle on the side of Ukraine or other friendly countries; confirmed

participation of a military person in an armed conflict, hostilities and other forms of armed struggle, which was carried out in accordance with the requirements of the law; the fact of receiving wounds, contusions, injuries or disability as a result of participation in armed conflicts, hostilities and other forms of armed struggle (optional feature); term of service in the armed forces, police, Security Service of Ukraine, State Border Service of Ukraine and other military formations; confirmation of veteran status with relevant documents (military ID card, veteran certificate, certificate of injury or disability, etc.); need special benefits and support from the state; introduction of special registration of war veterans in accordance with legislation.

Keywords: *human and citizen rights, war, military personnel, administrative-legal status, state guarantees, administrative-legal protection, administrative-legal protection.*

Постановка проблеми. В сучасному українському законодавстві є невизначеності щодо розуміння поняття «ветеран війни» та переліку осіб, які можуть мати такий статус.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання прав людини і громадянину були предметом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців: Дж. Доннеллі, Е. Бремс, М. С. Васильєва, П. М. Рабінович та ін. Втім, питання прав військовослужбовців та ветеранів війни, на жаль, не були досліджені. З огляду на міжнародні акти питанню прав ветеранів війни в системі прав людини та громадянину приділено недостатньо уваги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи поняття та особливості захисту прав ветеранів війни насамперед варто починати з юридичного аналізу норм національного законодавства, де задекларовано такі визначення.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» встановлює, що *ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав* [1]. У цьому понятті акцент робиться на особах, які брали участь у захисті Батьківщини. Участь у захисті Батьківщини можна розуміти по-різному і в різних виявах, але в загальному розумінні – це участь осіб у військових діях на захист своєї країни, її територіальної цілісності, незалежності та суверенітету. Продовжуючи таку конструкцію, необхідно зазначити, що це активна діяльність особи (не її наміри) допомогти своїй країні у разі загрози національній безпеці. Проте така допомога має бути здійснена згідно з національним законодавством, яке регулює військову службу та участь у військових діях, а також з міжнародним гуманітарним правом, яке визначає правила ведення війни та захисту прав людини під час війни. З цього приводу виникає питання форма участі та види осіб, які брали та беруть участь у бойових діях щодо захисту Батьківщини. Відповідно виникає питання, чи є цивільні захисники Батьківщини та особи, що постраждали внаслідок бойових дій, ветеранами війни? Не зрозумілим щодо такого визначення є роль волонтерів, учасників Революції Гідності.

Ще одною складовою, що характеризує правовий статус «ветерана війни» є участь у *бойових діях на території інших держав. Таке поняття є складною категорією, яка стосується конфліктів, які можуть виникнути* з різних причин, у т. ч. міжнародні конфлікти, тероризм, окупацію чи анексію території тощо. Відповідно до міжнародного гуманітарного права, бойові дії на території іншої держави можуть бути виправданими лише в окремих обмежених випадках, коли вони здійснюються у самообороні або з метою захисту міжнародного порядку. Зокрема, Конвенція IV Гаазького універсального договору про закони та звичаї війни на суші (прийнята у 1907 р.) визначає, що військові дії можуть бути виправдані лише у випадку самооборони або захисту міжнародного порядку, якщо дипломатичні засоби недосяжні або виявилися недостатньо ефективними [2]. Крім того, у міжнародному праві є певні правила, що обмежують масштаб та спосіб ведення бойових дій, зокрема заборона на напад на цивільні об'єкти, житлові будівлі, школи, медичні заклади та інші мирні об'єкти. Треба зазначити, що конструкцію «участь у бойових діях на території інших держав» треба уточнювати, оскільки в ній не враховано можливості участі громадян у незаконних або не визнаних Україною бойових діях.

На жаль, наведена конструкція не враховує умови та способи проведення війни, різних групи осіб, які беруть участь у бойових діях, все це вимагає формулювання нової дефініції «ветеран війни».

Війна в Україні триває з 2014 р., військові дії на сході України, переросли у повномасштабну війну між Україною та Росією, що спричинила загибель багатьох військових та цивільних осіб не тільки на сході, а й по всій території країни, багато осіб є скаліченими та залишилися без домівок. З 2014 р. у нас відбувалася антитерористична операція (АТО), операція об'єднаних сил (ООС). Антитерористична операція на сході України (АТО) – комплекс військових та спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямований на протидію діяльності незаконних російських та

проросійських збройних формувань у війні на сході України. Для відсічі російської агресії навесні 2014 р. був обраний саме правовий режим антитерористичної операції через термінову потребу провести вибори президента і парламенту. Вибори були б неможливі в умовах введення воєнного стану. У 2018 р. була введена Операція об'єднаних сил (ООС) – комплекс військових і спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямований на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на сході України [3]. 24 лютого 2022 р., після широкомасштабного нападу Росії на Україну, військові частини та підрозділи, що брали участь в Операції об'єднаних сил, утворили угруповання Об'єднаних сил, до складу якого увійшли оперативні-тактичні угруповання «Схід» і «Північ» та частини безпосереднього підпорядкування. Угруповання Об'єднаних сил разом з іншими силами і засобами, що беруть безпосередню участь у поточних бойових діях на сході і півдні країни, підпорядковуються командувачу Сил оборони України.

Згідно зі ст. 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх захисту» визначає коло осіб, на яких поширюється чинність цього Закону. Такими особами є сім'ї військовослужбовців-ветеранів війни, які загинули або померли внаслідок поранення чи контузії, отриманих під час виконання обов'язків. До членів сімей військовослужбовців належать: утриманці загиблого; батьки; один із подружжя, який не одружився вдруге; діти, які не мають своїх сімей; діти, які мають свої сім'ї, але стали інвалідами до досягнення повноліття [1].

Підводячи підсумок викладеному, вважаємо, що **ветерани війни** – це особи, які брали участь у бойових діях, антитерористичних операціях та інших формах збройної боротьби із захисту Батьківщини чи в інших бойових діях на території інших держав, відповідно до міжнародних домовленостей, медичні представники, волонтери, інваліди-війни, ліквідатори диверсійно-терористичних груп, вояки УПА, миротворці тощо, які несуть фізичні та психологічні наслідки щодо участі у цих діях, та потребують спеціальної підтримки й допомоги від держави.

Відповідно до наведеного визначення, виокремлюють ознаки поняття «ветеран війни»:

- участь військової особи в збройних конфліктах, бойових діях та інших формах збройної боротьби на боці України або інших дружніх країн;
- підтверджена участь військової особи в збройному конфлікті, бойових діях та інших формах збройної боротьби, що була здійснена відповідно до вимог законодавства;
- факт отримання поранень, контузій, травм або інвалідності внаслідок участі в збройних конфліктах, бойових діях та інших формах збройної боротьби (факультативна ознака);
- строк проходження служби в збройних силах, поліції, Службі безпеки України, Державній прикордонній службі України та інших військових формуваннях;
- підтвердження ветеранства відповідними документами (військовий білет, посвідчення про ветеранство, свідоцтво про поранення чи інвалідність тощо);
- потребують спеціальних пільг та підтримки від держави;
- введення спеціального обліку ветеранів війни відповідно до законодавства.

Остання ознака належить до внутрішньої процедури визначення статусу ветерана війни в Україні. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення переліків осіб, які мають право на отримання пільг, передбачених законодавством про ветеранів війни» від 07 листопада 2002 р. № 1755 встановлено порядок ведення переліків осіб, які мають право на отримання пільг, передбачених законодавством про ветеранів війни. Оновлення переліків ветеранів війни здійснюється не рідше одного разу на рік [4]. Однак сам факт затвердження переліку не є єдиним критерієм для визначення статусу ветерана війни. Якщо ветеран війни не знаходиться в затвердженому переліку, він може звернутися до відповідних військових органів для отримання рекомендації щодо свого статусу. Рекомендація від військових органів може бути використана для підтвердження ветеранства та отримання пільг і підтримки від держави.

Відповідно ветерани війни як суб'єкти юридичних прав, що забезпечують їх соціальний, економічний, трудовий та цивільний захист, гарантуються законодавством України. Під юридичними гарантіями розуміються норми права, які передбачають у своїй сукупності правовий механізм, що має сприяти реалізації законів. Якісна характеристика юридичних гарантій передбачає оцінку всієї системи права з точки зору повноти охоплення правовим інструментарієм усіх найбільш важливих взаємовідносин державних органів та громадян, а також громадян між собою [5, с. 43].

Гарантії юридичних прав можна розмежувати на дві великі групи:

– гарантії реалізації (конкретизація меж прав ветеранів війни; юридичні факти, з якими пов'язується їх реалізація; процесуальні форми втілення прав ветеранів війни; заходи заохочення та пільги для стимулювання правомірної ініціативної їх реалізації);

– гарантії охорони (захисту) (нагляд і контроль за правомірністю поведінки суб'єктів права з метою виявлення випадків правопорушень; правовий захист; юридична відповідальність; процесуальні форми охорони прав та обов'язків; профілактика та запобігання правопорушенням [6, с. 248].

Гарантії прав ветеранів війни становлять систему норм, принципів, умов і вимог, які у сукупності забезпечують додержання прав і свобод та законних інтересів зазначених суб'єктів. Необхідно наголосити на тому, що ефективність таких гарантій залежить від рівня розвитку правових принципів та інститутів демократії, стану економіки, засобів розподілу життєвих благ, правотворчої атмосфери в суспільстві, рівня правового виховання і культури населення, ступеня суспільної злагоди, наявності певних елементів у системі функціонування державної влади [7].

Вищевикладене дає можливість говорити, що ветерани війни в Україні мають певні правові гарантії, які забезпечують їх захист у використанні своїх прав. Основні правові гарантії для ветеранів війни охоплюють: наявність системи нормативно-правових актів; захист прав: ветерани війни мають право на захист своїх прав у суді, у т. ч. право на захист своїх прав на пенсійне забезпечення, медичну допомогу, житло, компенсацію за збитки тощо; представництво інтересів: українські ветерани війни мають право на представництво своїх інтересів у державних та громадських організаціях, які займаються захистом прав ветеранів війни; підтримка: держава надає ветеранам війни підтримку через відповідні органи та установи, зокрема, Міністерство праці та соціальної політики України, органи місцевого самоврядування, громадські організації; інформаційна підтримка: ветерани війни мають право на отримання інформації про свої права та пільги, які надаються законодавством про ветеранів війни.

Висновки. Отже, система гарантій ветеранів війни охоплює передумови економічного, політичного, організаційного та правового характеру, а також захист прав таких суб'єктів. Саме захист юридичних прав є важливою складовою правової держави і гарантує забезпечення рівності всіх перед законом та справедливе вирішення правових спорів. Захист прав ветеранів війни важливий для їх соціальної та економічної безпеки. Це означає, що вони повинні мати доступ до необхідної медичної допомоги та пільгових медичних послуг, а також до пільгового житла, транспорту, продуктів харчування, засобів особистої гігієни та інших пільг. Захист прав ветеранів війни також сприяє зміцненню моральних та етичних цінностей у суспільстві, оскільки показує, що держава вдячна та поважає своїх героїв, які захищали її від ворога. Крім того, захист прав ветеранів війни важливий для забезпечення їх участі в соціально-економічному житті країни. Це означає, що вони повинні мати можливість працювати та брати участь у процесах прийняття рішень на рівні держави та громади.

Список використаних джерел

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 19 квітня 1991 року № 918-XI. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425.
2. Конвенція IV Гаазького універсального договору. Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй. URL: https://www.un.org/ruleoflaw/files/HR%20Handbook/HR%20Handbook%20Ukraine/IV_Hague_Convention.pdf (дата звернення: 15.01.2023).
3. Антитерористична операція на сході України. URL: <https://uk.wikipedia.org/>
4. Про затвердження Порядку ведення переліків осіб, які мають право на отримання пільг, передбачених законодавством про ветеранів війни : Постанова Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2002 року № 1755. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1755-2002-%D0%BF> (дата звернення: 16.01.2023).
5. Малєин Н. С. Охрана прав личности советским законодательством. Москва : Наука, 1985. 166 с.
6. Витрук Н. В. Общая теория правового положения личности. Москва : Норма, 2008. 448 с.
7. Гарантії реалізації та захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина. URL: <https://mykolaiivska.land.gov.ua> (дата звернення: 18.01.2023).

References

1. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu (1991, April 19). [On the status of war veterans, guarantees of their social protection]. *Zakon Ukrainy №918-XI. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy - Review of Verkhivna Rada of Ukraine*, 1993, 45 [in Ukrainian]

2. Konventsiiia IV Haazkoho universalnoho dohovoru [IV Convention of Hegye Universal Treaty] (1907, October 18). *Ofitsiinyi sait Orhanizatsii Obiednanykh Natsii - Official WEB-site of United Nations Organization*. Retrieved from https://www.un.org/ruleoflaw/files/HR%20Handbook/HR%20Handbook%20Ukraine/IV_Hague_Convention.pdf [in Ukrainian]
3. *Antyterorystychna operatsiia na skhodi Ukrainy [Anti-terrorist operation in the east of Ukraine]*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org> [in Ukrainian]
4. *Pro zatverdzhennia Poriadku vedennia perelikiv osib, yaki maiut pravo na otrymannia pilh, peredbachenykh zakonodavstvom pro veteraniv viiny. (2002, November 7) [On the approval of the Procedure for maintaining lists of persons entitled to benefits provided for by the legislation on war veterans]*. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1755. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1755-2002-%D0%BF> [in Ukrainian]
5. Malein, N. S. (1985). *Ohrana prav lichnosti sovetским zakonodatelstvom*. [Protection of personal rights by Soviet legislation]. Moskva: *Nauka - Science* [in Russian]
6. Vitruk, N. V. (2008). *Obschaya teoriya pravovogo polozheniya lichnosti*. [General theory of the legal status of the individual]. Moskva: Norma [in Russian]
7. *Harantii realizatsii ta zakhystu konstytutsiinykh prav ta svobod liudyny i hromadianyna [Guarantees of realization and protection of constitutional rights and freedoms of man and citizen]*. Retrieved from <https://mykolaivska.land.gov.ua> [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 19.02.2023